

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ - MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER: SEÇİLİ ÜLKELER VE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR İNCELEME

Atilla ÜNLÜ¹

Öğretim Görevlisi

Şırnak Üniversitesi, Silopi Meslek Yüksekokulu

E-mail: atilla_unlu_84@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4900-3144

Süleyman BOZKUŞ

Doktora Öğrencisi

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: bzkslymn@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3220-5962

Öz

Hukukun üstünlüğü, hukuk kurallarının bir toplumdaki her birey için eşit şartlarda uygulanması ve bu kuralların toplumun her kesimi tarafından kabul görmesi esasına dayanmaktadır. Bir ülkenin çağdaş ve demokratik bir ülke olarak nitelendirilmesi hususundaki ana etmenlerden birisi de hukukun üstünlüğü ilkesine ne derece bağlı olduğu ile ilişkilidir. Bu doğrultuda uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan dünya adalet projesi (World Justice Project, WJP) 128 ülkede hukukun üstünlüğünün hangi boyutlarda olduğuna dair çalışmalar yürütmekte ve bu çalışmaları yıllık veriler dâhilinde yayınlanmaktadır. Bu

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** atilla_unlu_84@hotmail.com

Atıf (APA): Ünlü A. & Bozkuş, S., (2021), Hukukun Üstünlüğü - Makroekonomik Değişkenler: Seçili Ülkeler ve Türkiye üzerine Bir İnceleme, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 13 (1): 1-21.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

bağlamda ele alınan bu çalışmada 2020 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeksi değeri sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülkenin iktisadi göstergeleri tespit edilecek ve hukukun üstünlüğü ile iktisat arasındaki ilişki durumu çözümlenecektir. Ayrıca bu iki gruptaki ülkelerin Türkiye ile karşılaştırılması yapılarak, Türkiye'nin konu ülkelere göre güçlü ve zayıf yönleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Hukukun Üstünlüğü, Hukuk ve İktisat, Hukukun İktisadi Analizi, Disiplinler Arası Disiplin,*

Alan Tanımı: *Makro İktisat (İktisat)*

LAW RULES - MACROECONOMIC VARIABLES A STUDY ON SELECTED COUNTRIES AND TURKEY

Abstract

The rule of law is based on the principle that the rules of law are applied to every individual in a society under equal conditions and these rules are accepted by all segments of the society. One of the main factors in characterizing a country as a modern and democratic one has to do with the extent to which it is bound by the rule of law. In this direction, the world justice project (World Justice Project, WJP), an international non-governmental organization, carries out studies on the scope of the rule of law in 128 countries and these studies are published within the scope of annual data. In this study, which is handled in this context, the economic indicators of the first five countries and the last five countries in the rule of law index value ranking as of 2020 will be determined and the relationship between the rule of law and the economy will be examined. In addition, by comparing the countries in these two groups with Turkey, Turkey's strengths and weaknesses will be determined according to the subject countries.

Key Words: *Law and economics, Economic analysis of law, Rule of Law Interdisciplinary*

Jel Codes: *A10, A12, B22*

1.GİRİŞ

Tarih boyunca pek çok önemli toplumsal olayın temelinde hukuksal ya da ekonomik gerekçeler yer almaktadır. Bu kapsamda: coğrafi keşifler, savaşlar, devletlerin veya imparatorlukların yıkılması, gibi önemli vakaların altında da bu gerekçeler bulunmaktadır. Bu bağlamda esas olarak hukuk ve ekonomi, yaşamın her alanına nüfus etmekte ve birbirleriyle etkilenme, etkileme ve etkileşim ilişkisi

içerisine girmektedirler. Bu ilişkinin temelleri ise Urukagina Kanunları ile M.Ö 1760 yılında Mezopotamya’da yazılan Hammurabi Kanunlarına kadar dayanmaktadır (Işık, 2018: 67). Bu doğrultuda Hammurabi Kanunlarından günümüz toplum kanunlarına kadar, hukuki düzenlemelerin önemli bir bölümünü, iktisadi hayatın düzeni ile ilgili kurallar oluşturmaktadır. Öyle ki insanlık tarihi boyunca yaşanan birçok iktisadi olayların ardından hukuksal düzenlemelere yer verilmesi bir zaruret haline gelmiştir (Baykal, 2008:77).

Bir devletin var olması, onun hukuksal durumuyla yakından ilişkilidir. Bu sebeple kurumların ve ekonomik aktörlerin hukuk çerçevesinde, toplumu oluşturan bireylere hizmet etmesi, devlet mekanizmasının en önemli görevidir. Hukukun bu amaç içerisinde ekonomik sistemin iyi ve sağlıklı işlemesine hizmet etmesi, hukuk ve ekonominin arasındaki ilişkinin güçlü olmasına bağlıdır. Bu ilişkinin güçlü olabilmesinin en önemli koşulu ise, hukukun üstünlüğünün toplumu oluşturan her kesim tarafından benimsenmiş olması esasına dayanmaktadır. Özellikle günümüzde küreselleşme ile birlikte hukukun üstünlüğü ilkesi, evrensel bir nitelik taşımaktadır. Ülkelerin birbirleriyle olan ekonomik ilişkileri konusunda yapılan düzenlemelerin, hukuksal güvenceye sahip olması ve hukukun üstünlüğü ilkesiyle bu düzenlemelere uyulması, ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sunan bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Baykal, 2008:77).

Bu araştırmada, hukukun üstünlüğü ile iktisadi değişkenler arasındaki ilişkinin çözümlenmesi sağlanacaktır. Bu kapsamda hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine araştırmalar yapan Dünya Adalet Projesi (WJP) tarafından kamuoyuyla paylaşılan bilgiler ışığında seçili ülkelere ait makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler araştırılacak ve hukuk ile ekonomi arasındaki düzeyi analiz edilecektir. Ortaya çıkan sonuca göre hukukun üstünlüğünün iktisadi değişkenler üzerinde etkili olup olmayacağı sorusuna cevap verilecektir. Ayrıca Türkiye’de hukukun üstünlüğü ve iktisat ilişkisinin çözümlenmesi üzerine sınırlı sayıda çalışma olması sebebiyle konu çalışma literatürde derinliğin artırılması hususunda katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

2. HUKUK ve EKONOMİ İLİŞKİSİ

Ekonomi ile hukuk, insanlık tarihi boyunca var olan ve günümüzde varlığını güçlü şekilde gösteren önemli iki kavramdır. Kavramsal olarak incelendiğinde; hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasalar bütünü (TDK, 2021), ekonomi ise insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmaktadır

(Demirtaş, 2010: 243). Bu doğrultuda hukuk “ olması gereken ” davranışların belirlenmesi temelinde kurgulanan aktif (etken) bir bilim iken, ekonomi ise rasyonel kararlar alma sürecinde “ olan durumu ” incelemesinden dolayı pasif (edilgen) bir özelliğe sahiptir (Gürpınar, 2020: 9, Aktaran Cole ve Grossman, 2004). Bilimler arasındaki bu farklılık, uyumlu bir ilişki kurulmasına olanak sağlamaktadır.

Hukuk ile ekonomi, toplumsal düzeni sağlayan ve toplumun var olabilmesi için faaliyetler yürüten; bununla birlikte birbirlerini önemli oranda besleyen kavramlardır. Bu nedenle, toplumsal yaşamı kurallar temelinde düzenlemeye çalışan hukuk ile toplumsal yaşamın sürdürülmesi hususunda önemli bir faktör olan ekonomi arasında iç içe bir ilişkinin olması doğal bir durum olarak görülmelidir (Türkbağ, 2003:59). Bu kapsamda hukuk ve ekonomi arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi, toplumsal refahın artırılmasına katkı sunan bir faktördür (Baykal, 2008: 77).

Bilimsel olarak hukuk ile ekonomi arasındaki ilişki, 1960’lı yıllarla birlikte gelişme göstermiştir. Ronald Coese tarafından 1960 yılında yayımlanan “The Problem of Social Cost” adlı makalesiyle ilk olarak bilimsel açıdan hukuk ve ekonomi arasındaki ilişki açıklanmıştır (Tayyar, 2020: 200). Daha sonra ise bu ilişki, Guido Calabresi ve Richard Posner’in çalışmalarıyla gelişerek bir bilim dalı olma yolunda ilerlemiştir (Şanslı, 2018:36). Bu çalışmalar neticesinde hukuk ve ekonomi kavramları arasındaki ilişki ‘hukuk ve ekonomi öğretisi’ olarak literatüre geçmiştir. Hukuk ve ekonomi öğretisi, 20. yüzyılda ABD’nin hukuk sistemi üzerinde etkili olan bir düşünce akımı olarak kabul edilmiştir. Hukuk ve ekonomi öğretisini; “hukuk kural ve kurumların oluşum, yapı ve etkilerini kavramak ve analiz etmek amacıyla, ekonomik teorilerin hukuk sistemine uygulandığı öğreti” olarak tanımlamak mümkündür (Mercuro ve Steven, 1999:474). Hukuk ve ekonomi öğretisi, hem hukuk hem de ekonomi kavramlarını tek bir yönden ele alarak; iki kavram arasında sıkı bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Hukukun üstünlüğü kavramı, çalışmanın esasını oluşturmaktır. Kavramsal olarak hukukun üstünlüğü, dar ve geniş olmak üzere iki şekilde tanımlamak mümkündür. “*Dar anlamda hukukun üstünlüğü, kamu görevlileri ve vatandaşların mevcut yazılı kanunlara göre hareket edebilmelerini ve hukuka bağlı olmak olarak tanımlanırken; geniş anlamda hukukun üstünlüğü ise dar anlamdaki tanımlamaya ek olarak, insan hak ve özgürlükleri, demokrasi, adalet ölçütlerinde şeffaf olunması ve istikrarlı bir ekonomik sistemin gerekli olduğunu, toplumun hayat şartlarının iyileştirilmesi ve değişen bireysel ihtiyaçların karşılanmasında devletin gerekli yasal düzenlemelerin sağlanması şeklinde tanımlamak*

mümkündür” (Gözlügül, 2013:1432; Toprak, 2015:13). Görüldüğü üzere geniş anlamda hukukun üstünlüğünün sağlanması, toplumun sosyal ve iktisadi anlamda kalkınmasına da katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde önemi gittikçe artan hukuk devleti ilkesinin esasında ekonomik yaşamda da hukuk kurallarının ne ölçüde gerekli olduğu hususunu da gözler önüne sermektedir (Aktan ve Vural, 2020:72).

Bir ülkede hukukun üstünlüğünün sağlanmasının ekonomi üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Hukuk ve ekonomi arasındaki ilişkinin güçlü olması hukukun üstünlüğü ile yakın ilişkilidir (Şaşamaz, 2019: 11). Hukuk, ekonomik kurumların ve aktörlerin verimliliklerini düzenleyen yasaları oluşturması açısından ekonomik sistem üzerinde etkilidir. Hukukun ekonomi üzerinde etkili olması, piyasanın sistemli ve düzenli bir şekilde işlenmesini ve gelişmesini sağlayacak kural ve kurumların yasal çerçevesini oluşturmaktadır (Baykal, 2008:77). Bu sebeple hukuksal gelişmelerin ve hukukun üstünlüğünün sağlanması, piyasa mekanizmasının iyi işlenmesine katkı sağlamaktadır (Cevizli, 2013: 10). İyi işleyen bir piyasa mekanizması ise iç ve dış yatırımcılar için güven duygusunu artırır ve nihayetinde ülkenin ekonomik olarak büyüme sürecine de katkı sunar (Kılınç, 2020: 47).

2.1. Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri ve Alt Faktörleri

Hukukun üstünlüğünün ölçülmesinde, birçok devlet tarafından genel kabul gören ‘Hukukun Üstünlüğü Endeksi (Rule of Law Index)’ önemli bir yer tutmaktadır. Merkezi Washington’da bulunan ve düşünce kuruluşu olan World Justice Project (WJP) aracılığı ile oluşturulan Hukukun Üstünlüğü Endeksi, birçok ülkede vatandaşlar ile görüşen uzmanlar aracılığı ile ölçülmektedir. Bu bağlamda Şema 2.1’de WJP’nin hukukun üstünlüğü endeksinin oluşturma sürecinde hangi faktörleri kullandığı yer almaktadır. WJP, 128 ülke için hukukun üstünlüğü endeks değeri oluşturmakta ve ülkelerinin genel endeks puanını ise alt faktör endeks toplamalarının ortalaması şeklinde belirlenmektedir.

Şema 2.1 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşmasında Kullanılan Alt Faktörler

Kaynak: WJP, 2021

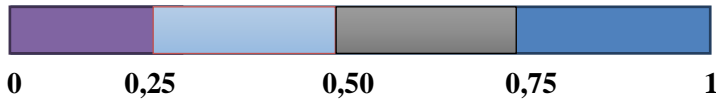
Bu açıdan söz konusu faktörlere yönelik kapsamlı bilgi vermek amacıyla her bir faktör incelendiğinde;

❖ **Devlet Yetkilileri Üzerindeki Kısıtlamalar Faktörü;** Hükümet ve yetkililerinin anayasal sınırlar dâhilinde hareket etmeleri ve yetkilerinin sınırlılığı üzerine oluşturulan bir endekstir. Ayrıca konu endeks kapsamında özgür ve bağımsız basın ile sivil toplum kuruluşlarına yönelik kontroller de yer almaktadır.

- ❖ **Yolsuzluğun Yoksulluğu Faktörü;** Rüşvet veya kamu kaynaklarının etkin kullanılmaması temelinde oluşturulan bir endekstir. Bu endeks yürütme organı, yasama organı, ordu, polis ve memurlar kapsamında oluşturulmaktadır.
- ❖ **Açık Devlet Faktörü;** Temel yasaların veya yasal haklara yönelik bilgilerin, kamuoyuna duyurulup duyurulmamasını ölçen endekstir.
- ❖ **Temel Haklar Faktörü;** Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi temelinde oluşturulan ve bu kapsamda ülkelerin temel hak uygulamalarını ölçen bir endekstir.
- ❖ **Düzen ve Güvenlik Faktörü;** Ülkelerin hukuk devleti kapsamında düzen ve güvenlik boyutunu ölçen endekstir.
- ❖ **Düzenleyici Uygulama Faktörü;** Hukuki ve idari düzenlemelerin ne ölçüde adil ve etkili olduğunu ölçen endekstir.
- ❖ **Sivil Adalet Faktörü;** Adalete ulaşma, adli işlemlerdeki ücret düzeyi, mahkeme süreçlerindeki gecikmeler, mahkeme kararlarının uygulanıp uygulanmadığı ve uyuşmazlıklara yönelik alternatif çözüm yollarını ölçen endekstir.
- ❖ **Ceza Adalet Faktörü;** Ülkelerin etkili ve adil bir adalet sistemine sahip olup olmadığını ölçen bir endekstir. Ayrıca bu endeks kapsamında savcılar, hâkimler, polisler, avukatlar ve cezaevi memurları dâhil bütün süreçler dikkate alınmaktadır (WJP, 2021).

WJP hukukun üstünlüğü endeksine ait katsayısı değerleri sıfır ile bir aralığında oluşturulmaktadır. Bu doğrultuda sıfır endeks değeri hukukun üstünlüğü açısından en zayıf değeri temsil ederken, bir endeks değeri ise hukukun üstünlüğü açısından en yüksek değeri temsil etmektedir. Ülkelerin bir endeks değerine yaklaşmaları, hukukun üstünlüğünü sağlama konusunda başarılı oldukları anlamını taşırken, sıfır endeks değerine yaklaşmaları ise hukukun üstünlüğünün sağlanması hususunda eksikliklerinin olduğunu temsil etmektedir.

Şema 2.2. Hukukun Üstünlüğü Endeks Değer Aralığı

Kaynak: WJP, 2020

3. DÜNYA ÜLKELERİNDE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE İKTİSADİ DEĞİŞKENLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmamızın bu bölümde dünya ülkelerinde hukukun üstünlüğü ilkesine üzerine araştırmalar yapan Dünya Adalet Projesi (WJP) kamuoyuna paylaştığı bilgiler ile seçili ülkelere ait makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler çözümlenecektir. Bu bağlamda 128 ülkeyi kapsayacak şekilde araştırmalar yürüten WJP, 2020 yılına ait hukukun üstünlüğü endeks değerine ait genel sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülke araştırma kapsamında seçilmiştir. Seçili ülkelerin WJP hukukun üstünlüğü endeksi verileri ile makroekonomik göstergeler çerçevesinde fotoğrafı çekilecek ve hukuk ile ekonomi arasındaki ilişki düzeyi çözümlenecektir.

3.1 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından İlk Beş Ülke ve Makro İktisadi Göstergeleri

WJP 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında ilk beş ülke sırasıyla; Danimarka, Norveç, Finlandiya, İsveç ve Hollanda olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda Tablo 3.1’de ilgili ülkelere ait hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makroekonomik değişkenlere yer verilirken, tablo 3.2 kapsamında da hukukun üstünlüğü endeks değerini oluşturan alt faktörlere yer verilmiştir.

Tablo 3.1 Dünyada Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından En İyi Beş Ülke ve İktisadi Göstergeleri

Ülkeler	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı %	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Danimarka	0,90	1	353	38	59.842	5	4,8	111,67	0,264
Norveç	0,89	2	363	35	68.117	4	3,31	104,99	0,262
Finlandiya	0,87	3	271	44	50.247	12	6,66	97,53	0,269
İsveç	0,86	4	531	24	53.719	9	6,67	104,27	0,275
Hollanda	0,84	5	912	17	57.609	6	2,98	113,9	0,285

Kaynak: WJP, 2021; OECD, 2021; IMF, 2021; CE, 2020; UN, 2020; www.statista.com ; www.knoema.com.

Tablo 3.2 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşumunda En İyi Beş Ülke İçin Alt Faktörler

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Danimarka	Endeks	0,94	0,95	0,89	0,92	0,93	0,90	0,86	0,83
	Sıralama	1	1	2	1	1	1	1	1
Norveç	Endeks	0,94	0,94	0,88	0,91	0,93	0,87	0,85	0,83
	Sıralama	1	2	1	2	1	2	2	1
Finlandiya	Endeks	0,92	0,89	0,86	0,91	0,91	0,86	0,81	0,83
	Sıralama	2	4	3	2	3	3	4	1
İsveç	Endeks	0,87	0,91	0,86	0,87	0,92	0,84	0,82	0,8
	Sıralama	3	3	3	3	2	5	3	2
Hollanda	Endeks	0,86	0,88	0,82	0,84	0,85	0,85	0,85	0,76
	Sıralama	4	5	4	5	8	4	2	4

Kaynak: WJP, 2021

Danimarka, 2020 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında yüz yirmi sekiz ülke arasında 0,90 puan ile birinci sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH'nin 352 milyar USD seviyelerinde olduğu ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada yedinci sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca, dış ticaretin karşılanma oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasına göre olumlu bir performansa sahiptir. Danimarka'yı hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; yedi endeks değerinde dünyada birinci sırada yer alırken, sadece açık devlet faktörü sıralamasında ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Norveç, 2020 Yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,89 puan ile ikinci sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH'nin 362 milyar USD seviyelerinde olduğu, 67,989 USD kişi başına düşen milli gelir düzeyi ile dünyada dördüncü sıra yer aldığı görülmektedir. Ayrıca dış ticaretin karşılanma oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasının üstünde bir performansa sahiptir. Norveç'in hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; dört endeks değerinde birinci sırada yer alırken, üç endeks değerinde ise ikinci yer aldığı görülmektedir.

Finlandiya, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,87 puan ile üçüncü sırada yer almaktadır. Finlandiya İktisadi göstergeler bağlamında incelendiğinde ise; GSYH'nin 271 milyar USD seviyesinde olduğu ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada 14. sırada yer aldığı görülmektedir. Finlandiya'yı hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; ceza adaletinde dünyada birinci sırada yer aldığı görülmektedir.

İsveç, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,86 puan ile dördüncü sırada yer almaktadır. Ülkenin makro iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH'nin 537 milyar USD düzeyinde olduğu, kişi başına düşen milli gelirin 50,339 USD tutarında olduğu ve bu tutar ile dünyada 12. sırada yer aldığı görülmektedir. Ayrıca işsizlik oranı, dış ticaretin karşılama oranı ve gelir eşitsizliği bakımından dünya ortalamasına göre daha olumlu bir performansa sahiptir. İsveç'i hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörler bağlamında incelendiğinde; bütün endeksler ait sıralamasında dünyada ilk beş içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Hollanda, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,84 puan ile beşinci sırada yer almaktadır. Hollanda'nın makro iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH düzeyi 909 milyar USD düzeyinde gerçekleştiği ve kişi başına düşen milli gelir bakımında dünyada 11. sıra yer aldığı görülmektedir. Hollanda hem dış ticari karşılama oranı ile hem de GSYH tutarı açısından ilk beş ülke içerisinde en iyi performans sahip olan ülkedir. İlgili bölüm hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş sırada yer alan ülkeler, kişi başına milli gelir düzeyi sıralamasında da dünyada ilk yirmi ülke içerisinde yer almaktadırlar.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş sırada yer alan ülkelerde, ihracatın ithalatı karşılama oranı (Finlandiya Hariç) yüksek seviyelerdedir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında en iyi beş ülkenin gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan GİNİ katsayısı ölçeğinde dünyada en iyi performans gösteren ilk 20 ülke arasında yer aldıkları (dört ülke ilk 10 içerisinde yer alırken sadece Hollanda 12. sırada yer almaktadır) görülmektedir (OECD, 2021)
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında ilk beş içerisinde yer alan ülkelerin: kişi başına milli gelir düzeyi ortalama 57.906 USD, işsizlik ortalaması % 4,884, dış ticaretin karşılama oranı ise ortalama olarak % 106,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu doğrultuda; hukukun üstünlüğünün endeks değeri açısından yüksek puana sahip ülkelerin makroekonomik performans düzeylerinin de başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. GSYH tutarındaki büyüklükten ziyade kişi başına düşen milli gelir rakamlarının yüksek tutarlarda gerçekleşmesi, gelir eşitsizliğinin düşük seviyelerde olması, ülkeleri hukukun üstünlüğünün endeks sıralamasındaki gibi dünya iktisadi göstergelere ait sıralamalarda da ön sıralara geçmesine olanak sağlamıştır.

3.2 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından Son Beş Ülke ve Makro İktisadi Göstergeleri

WJP 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında son beş ülke sırasıyla; Venezuela, Kamboçya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır ve Kamerun olarak belirlenmiştir. Tablo 3.3 'de ilgili ülkelere ait hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makro iktisadi değişkenlere yer verilirken, Tablo 3.4'de ise hukukun üstünlüğü endeks değerini oluşturan alt endeks faktörlerine yer verilmiştir.

Tablo 3.3 Dünyada Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından En Son Beş Ülke ve İktisadi Göstergeler

Ülkeler	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı %	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Venezuela	0,27	128	47,25	112	1,739	152	9,40	76,64	0,4*
Kamboçya	0,33	127	25,95	126	1,571	148	0,70	89,03	-
Kongo D.C	0,34	126	10,23	170	457	180	30,3	143,75	0,42
Mısır	0,36	125	361	54	3,561	112	5,7	43,03	0,47
Kamerun	0,36	124	39,04	116	1,493	150	3,4	68,15	0,39

Kaynak: WJP, 2021; OECD, 2021; IMF, 2021; CE, 2020; UN, 2020; www.statista.com ; www.knoema.com.

*Veri 2014 Yılına Aittir.

Tablo 3.4 Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşumunda En Son Beş Ülke İçin Alt Faktörler

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Venezuela	Endeks	0,17	0,31	0,28	0,31	0,48	0,2	0,27	0,13
	Sıralama	128	117	125	124	123	128	127	128
Kamboçya	Endeks	0,29	0,24	0,27	0,35	0,67	0,27	0,26	0,26
	Sıralama	125	127	126	119	88	127	128	124
Kongo D.C	Endeks	0,39	0,16	0,34	0,41	0,48	0,35	0,35	0,26
	Sıralama	110	128	118	112	123	125	125	124
Mısır	Endeks	0,27	0,4	0,22	0,28	0,57	0,37	0,39	0,37
	Sıralama	116	91	128	127	118	123	117	86
Kamerun	Endeks	0,37	0,26	0,34	0,34	0,48	0,42	0,41	0,24
	Sıralama	113	126	118	119	123	109	114	126

Kaynak: WJP, 2021.

Venezuela, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,27 puan ile son sırada yer almaktadır. Venezuela ait İktisadi veriler incelendiğinde; GSYH'nin 47,25 milyar USD düzeyinde olduğu, kişi başına düşen milli gelirin ise 1,739 bin USD tutarında olduğu görülmektedir. Venezuela ekonomisine ait alan incelemesi neticesinde 2014 yılı itibarıyla gelir eşitsizliği endeks ait verileri kamuoyuyla paylaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Venezuela'nın hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktörleri incelendiğinde; ceza adaleti, düzenleyici uygulamalar ve devlet yetkileri üzerindeki kısıtlamalar başlığında dünyada son sırada yer aldığı görülmektedir.

Kamboçya, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,33 puan ile 127. sırada yer almaktadır. Kamboçya'nın iktisadi verileri incelendiğinde ise; GSYH düzeyinin 25,923 milyar USD seviyesinde olduğunu ve kişi başına düşen milli gelir seviyesinin ise 1,571 bin USD civarında olduğu görülmektedir. Kamboçya'nın iktisadi verilere yönelik yapılan alan incelemesi neticesinde verilerin şeffaf bir şekilde verilmediği ve bu sebepten dolayı işsizlik oranlarının düşük gösterilmeye çalışıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kamboçya'nın hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde ise; Düzen ve Güvenlik dışındaki faktör hariç diğer bütün faktörlerde dünyada son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,34 puan ile 126. sırada yer almaktadır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti iktisadi verileri incelendiğinde ise; GSYH düzeyinin 10,232 milyar USD seviyesinde gerçekleştiği, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin 457 USD civarında olduğu ve işsizlik oranının ise %30'lar düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Ülkenin hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde ise; Yolsuzluk ve yoksulluk faktöründe dünyada en kötü performansa sahip olduğu ayrıca diğer endeks değerlerinde de genel ekseriyetle son sıralarda yer aldığı görülmektedir.

Mısır, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,36 puan ile 125. sırada yer almaktadır. Mısır'ın makroekonomik verileri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 361 milyar USD seviyesinde gerçekleştiği, kişi başına düşen milli gelir seviyesinin 3.561 USD civarında olduğu ve işsizlik oranının ise % 5,7'ler düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Mısır makroekonomik veriler kapsamında hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında son beş sırada yer alan ülkeler arasında en iyi performansa sahip ülke konumundadır. Mısırdaki 2013 yılında gerçekleşen darbe süreci sonrasında hukukun üstünlüğüne dair endeks değerlerinde hızlı bir düşüş gerçekleşmiş bu kapsamda 2015 yılında dünya sıralamasındaki yeri 86 iken, 2020 yılı itibarıyla 125. Sıraya kadar gerilemiştir.

Kamerun, 2020 yılı itibarıyla dünyada hukukun üstünlüğü endeks değeri sıralamasında 0,36 puan ile 124. sırada yer almaktadır. Ülkenin iktisadi verileri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 39,04 milyar USD olduğu ve kişi başına düşen milli gelirin 1,493 USD civarında gerçekleştiği görülmektedir. Kamerun'a ait hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör endeksleri incelendiğinde: Ceza adaleti ve yolsuzluk–yoksulluk faktörlerinde diğer endekslere kıyasla daha kötü performansa sahip olduğu görülmektedir.

İlgi bölüm hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelere, kişi başına milli gelir düzeyi (Mısır hariç) düşük oranlarda gerçekleşmiştir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelere, ihracatın ithalatı karşılama oranı (Demokratik Kongo Cumhuriyeti Hariç) düşük seviyelerdedir.
- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelere, Gelir Eşitsizliği düzeyi, ilk beş sırada yer alan ülkelere oranla düşük seviyelerde gerçekleşmiştir (OECD, 2021).

- ✓ Hukukun Üstünlüğü Endeks sıralamasında son beş sırada yer alan ülkelerin: kişi başına milli gelir düzeyi ortalama 1,764 USD, işsizlik ortalaması % 9,9 dış ticaretin karşılama oranı ortalama % 84,12 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu doğrultuda; hukukun üstünlüğünün endeks değeri açısından düşük puana sahip ülkelerin makroekonomik performans düzeylerinin de kötü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada gerek GSYH düzeyleri (Mısır Hariç) bakımında gerek kişi başına düşen milli gelir açısından düşük tutarlara sahip olunması, ülkeleri hukukun üstünlüğünü endeks sıralamasındaki gibi dünya iktisadi göstergelerine ait sıralamalarda da sonlarda yer almasına neden olmuştur.

4- TÜRKİYE’DE HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜ VE İKTİSADİ DEĞİŞKENLER

Türkiye WJP’nin 2020 yılı hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında 0,43 puan ile 128 ülke arasında 117. sırada yer almaktadır. Türkiye’nin 2020 yılı itibarıyla iktisadi değişkenleri incelendiğinde; GSYH düzeyinin 719 Milyar USD seviyelerinde olduğu, kişi başına düşen milli gelir tutarının ise 8,599 USD düzeyinde gerçekleştiği ve bu tutar ile dünyada 74. sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkede 2020 yılı itibarıyla işsizlik düzeyi % 13,4 seviyelerinde gerçekleşmiş ve oran ile dünya ortalamasının üstünde yer almıştır (statista.com, 2021).

Tablo 4.1 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri ve İktisadi Göstergeler

	Hukukun Üstünlüğü Endeksi	Dünya Sıralaması	GSYH (Milyar USD)	Dünya Sıralaması	Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Bin USD)	Dünya Sıralaması	İşsizlik Oranı	Dış Ticareti Karşılama Oranı %	Gelir Eşitsizliği
Türkiye	0,43	107	719	19	8,599	74	13,4	79,6	0,39*

Kaynak: WJP, 2021; TUİK, 2021; TB, 2021; IMF:2021; countryeconomy.com,

*Türkiye İstatistik Kurumu 2019 Yılı Verisidir.

Türkiye’nin hukukun üstünlüğü genel endeks değerini oluşturan alt faktör değerleri incelendiğinde; yolsuzluğun yokluğu başlıklı faktör diğer faktörlere göre en yüksek endeks puanına sahiptir. Bu kapsamda en düşük endeks puanı ise devlet yetkilileri üzerindeki kısıtlamalar başlıklı faktörden aldığı görülmektedir. Ayrıca

temel haklar başlıklı alt faktörde 128 ülke arasında 123 sırada yer alırken, düzenleyici uygulamalar ve sivil adalet kapsamındaki alt faktörlerde de ilk 100 ülke içeresine giremediği görülmektedir. Dünya ortalamasına ait alt endeks verileri ile Türkiye'nin alt endeks verileri karşılaştırıldığında; Türkiye'nin bütün alt faktör endekslerinde dünya ortalamasının altında kaldığı görülmektedir (Bknz Tablo 4.2.)

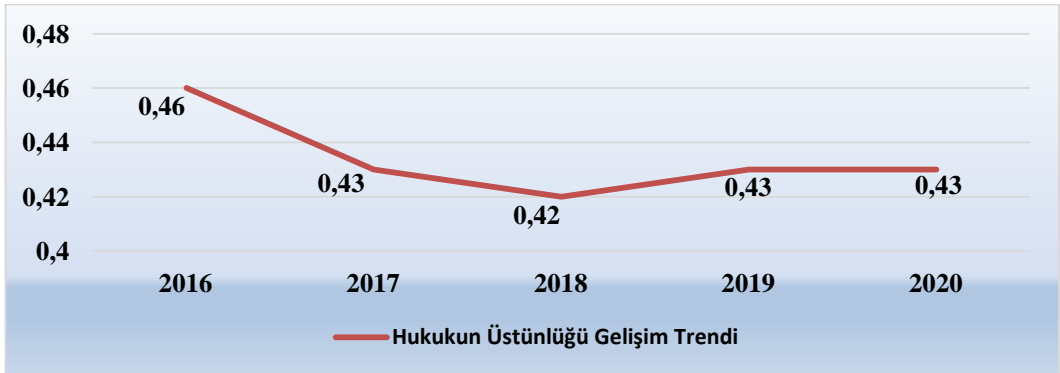
Tablo 4.2 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Değerinin Oluşturan Alt Faktör Endeksleri

Ülkeler Endeks/Sıralama		Devlet Yetkileri Üzerindeki Kısıtlamalar	Yolsuzluğun Yoksulluğu	Açık Devlet	Temel Haklar	Düzen ve Güvenlik	Düzenleyici Uygulama	Sivil Adalet	Ceza Adalet
Türkiye	Endeks	0,30	0,47	0,42	0,32	0,69	0,41	0,44	0,38
	Sıralama	124	60	97	123	77	110	103	85
Dünya Ortalaması	Endeks	0,55	0,52	0,52	0,57	0,72	0,54	0,55	0,47

Kaynak: WJP, 2021

Şema 4.1 Türkiye’de hukukun üstünlüğü endeks gelişim trendi yer almaktadır. Bu kapsamda Türkiye’nin 2016 yılında hukukun üstünlüğü endeksi değeri 0,46 olarak gerçekleşirken, 2020 yılında bu değer 0,43 seviyelerine gerilemiştir.

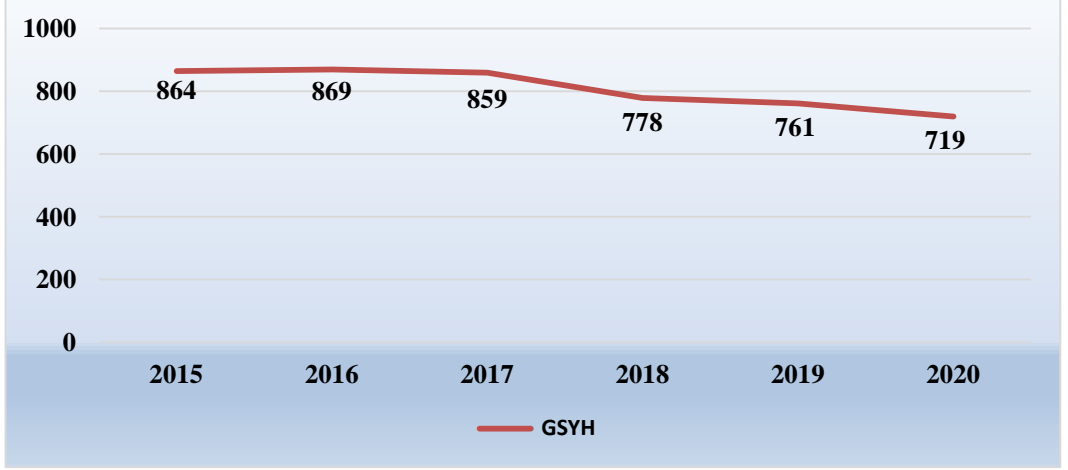
Şema 4.1 Türkiye’de Hukukun Üstünlüğü Endeks Gelişim Trendi

Kaynak: WJP, 2021

Şema 4.2 Türkiye’de GSYH’nın gelişim trendi yer almaktadır. Türkiye’nin GSYH düzeyinde 2015- 2016 yılları arasında arttığı, fakat 2017 yılı itibarıyla hukukun üstünlüğü endeksi değeri ile benzer bir trend eğilimine girerek düşüş yaşadığı görülmektedir.

Şema 4.2 Türkiye GSYH’nın Gelişim Trendi

Kaynak: TUIK,2021

4.1 Türkiye ile Seçili Ülkelerin Karşılaştırılması

Seçili ülkeler hukukun üstünlüğü endeks sıralamasında ilk beş ülke ile son beş ülke konumunda olan ülkeler temelinde oluşturulmuştur. Bu doğrultuda ilk beş ülke birinci grup olarak nitelendirilirken, son beş ülke ise ikinci grup şeklinde nitelendirilecektir. Birinci gruptaki ülkeler ile ikinci gruptaki ülkelerin Türkiye ile karşılaştırması yapılacak ve bu bağlamda Türkiye’nin iki grup karşındaki üstün ve zayıf yönleri tespit edilecektir.

Birinci Grup Ülkeler

Danimarka
Norveç
Finlandiya
İsveç
Hollanda

İkinci Grup Ülkeler

Venezuela
Kamboçya
Demokratik Kongo Cumhuriyeti
Kamerun

Tablo 4.3 ve 4.4 kapsamında Türkiye ile birinci ve ikinci grupta yer alan ülkelerin hukukun üstünlüğü endeks değeri ve makro iktisadi değişkenler bağlamında karşılaştırılması yapılmış ve bu kapsamda Türkiye'nin güçlü ve zayıf yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4.3. Türkiye ile Birinci Grup Ülkelerin Karşılaştırılması

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Türkiye'nin GSYH Düzeyi Birinci Grupta Yer Alan (Hollanda Hariç) Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	Türkiye Kişi Başına Milli Gelir, İşsizlik Oranı, Dış Ticaretin Karşılama Oranı ve Gelir Dağılımı Bakımında Birinci Grupta Yer Alan Ülkelere Kıyasla Düşük Bir Performansa Sahiptir.
	Hukukun Üstünlüğü Endeks Değeri Açısından Birinci Grupta Yer Alan Ülkelere Kıyasla Düşük Bir Performansa Sahiptir.

Kaynak: Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tablo 4.4. Türkiye ile İkinci Grup Ülkelerin Karşılaştırılması

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Türkiye'nin GSYH ve Kişi Başına Milli Geliri İkinci Grupta Yer Alan Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	Türkiye'nin İşsizlik Oranı (Kamboçya Hariç) Diğer Ülkelere Oranla Yükseklerdir.
Türkiye'nin Hukukun Üstünlüğü Toplam Endeks Değeri İkinci Grupta Yer Alan Bütün Ülkelerden Yükseklerdir.	
Türkiye'nin Dış Ticareti Karşılama Oranı, Kamerun, Mısır ve Venezuela'ya Kıyasla Yükseklerdir.	
Türkiye'de Gelir Eşitsizliği, Venezuela, Mısır ve Kongo D.C Kıyasla Daha Adıldır.	

Kaynak: Yazarlar Tarafından Oluşturulmuştur.

5. SONUÇ

Hukuk ve ekonomi ilişkisinin temel öznesi insandır. Bu iki farklı disiplinin tek öznedeki toplanması ve birbirleriyle etkileşim içerisinde oldukları, yadsınamaz bir gerçektir. Alınan hukuki kararların içerisinde ekonomik sonuçlar veya sorunlar barındırması da ilişkinin doğal sonucudur. Bu kapsamda hukuk ve ekonomi ilişkisinin temellerinin ne derecede sağlam olduğunu gösteren öge ise hukukun üstünlüğü ilkesine bağlılık seviyesidir. Hukuk ve ekonomi ilişkisi, hukukun üstünlüğü ilkesi üzerine kurulması durumunda ülke ekonomilerine pozitif katkı sağlar, öte yandan bu ilkedeki uzaklaşılması durumunda ise ülke ekonomilerine iktisadi anlamda önemli maliyetler yüklemektedir. Çalışma kapsamında hukukun üstünlüğü ilkesine kuvvetli bir şekilde bağlanan ülkelerin iktisadi anlamda güçlü oldukları, diğer taraftan hukuk üstünlüğü ilkesini göz ardı eden ülkelerin ise iktisadi anlamda da düşük performansa sahip oldukları sonucu varılmıştır. Fakat bazı ülkelerin iktisadi anlamda kısmi olarak başarılı olmalarına rağmen, hukukun üstünlüğü ilkesinin tam olarak benimsemedikleri sonucuna da varılmıştır. Bu doğrultuda hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsendiği bütün ülkelerde iktisadi açıdan başarılı tablolar çizilirken, kısmi olarak ekonomik başarıya sahip olan bütün ülkelerde hukukun üstünlüğü ilkesine sahip olunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile hukuk ekonomiyi beslerken, ekonomi aynı cömertliği hukuk için göstermemiş ve rasyonel davranmamıştır.

KAYNAKÇA

Aktan C. C., Tarık V. “Hukuk ve İktisat” içinde: Hukuk ve İktisat Yaklaşımı (Editörler: Coşkun Can Aktan), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları, İzmir, 2020. ss. 51-79.

African Development Bank Group, Cameroon Economic Outlook. <https://www.afdb.org/en/countries-central-africa-cameroon/cameroon-economic>. (Erişim Tarihi 25.04.2021).

Baykal, C. M. (2008), “Hukuk-Ekonomi İlişkisi ve Ekonomi Hukuku Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı:4, ss: 76-87.

Cevizli, İ. (2013). “ Demokrasi ve Ekonomik Gelişme İlişkisi “ Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Country Economy , Netherlands Netherlands GDP - Gross Domestic Product <https://countryeconomy.com/gdp/netherlands> (Erişim Tarihi 22.03.2021).

Country Economy, Turkey GDP - Gross Domestic Product- <https://countryeconomy.com/gdp/turkey> (Erişim Tarihi 26.04.2021).

Demirtaş, D. (2010). “Turizmin Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, 11. Ulusal Turizm Kongresi-Kuşadası, Ankara: Detay Yayıncılık.

Gözlüçöl, S. V. (2013), “Uluslararası Hukuk Boyutuyla Hukukun Üstünlüğü”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 17, No:2: ss:1423-1454.

Gürpınar, Bünyamin. “Hukuk ve İktisat” içinde: Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri: Hukuk ve Ekonomi Akımı, (Editörler: Coşkun Can Aktan), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Merkezi Yayınları, İzmir, 2020. ss. 6-27.

International Monetary Fund (2020). World Economic Outlook Databases. <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLS/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending> . (Erişim Tarihi 24. 03.2021).

International Monetary Fund (2020). GDP per capita, current prices. https://www.imf.org/external/data_mapper/NGDPDPC@WEO/TUR . Erişim Tarihi:24. 03. 2021).

International Monetary Fund (2020) .Cameroon. <https://www.imf.org/en/Countries/CMR>. (Erişim Tarihi 26.03.2021).

Işık, A. (2018), “İlk Şehirler ve Yazılı Medeniyete Geçiş”, Mavi Atlas, C:6 ,No:2: ss:46-74.

Kılınç, E. Ç. (2020), “ Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Finansal Gelişme ve Ticari Açıklık İle Olan İlişkisi: E7 Ülkeleri Örneği ”, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi, C:12, No:2: ss:45-54.

Knoema, World GDP Ranking 2020 By Country Data and Charts. <https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2020-gdp-by-country-data-and-charts> (Erişim Tarihi 10.03.2021).

Knoema, World GDP Per Capital . <https://knoema.com/atlas/ /GDP-per-capital>. (Erişim Tarihi 10.03.2021).

Nicholas, M. Medema, S. G. (2006), “ Economics and the Law: From Posner to Post-Modernism”, Princeton University Press, New Jersey, ss 1045-1049.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Income inequality.<https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>. (Erişim Tarihi:22. 03. 2021).

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Finland. <https://data.oecd.org/finland.htm>. (Erişim Tarihi:23. 03. 2021).

Organisation for Economic Co-operation and Development (2020). Economic Outlook No 108 - December 2020. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?Quer yId=72 583> (Erişim Tarihi:23. 03. 2021).

Statista, Netherlands: Unemployment rate from 1999 to 2020 .<https://www.statista.com/statistics/263703/unemployment-rate-in-the-netherlands/> (Erişim Tarihi 17.03.2021).

Statista, Global unemployment rate from 2010 to 2020. <https://www.statista.com/statistics/279777/global-unemployment-rate>. (Erişim Tarihi 17.03.2021).

Şanslı, C. (2018), “4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun Hukuk ve Ekonomi Öğretisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Şaşmaz, M. Ü. , (2019), “Geçiş Ekonomilerinde Hükümet Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü Ve Ekonomik Refah Arasındaki Nedensellik İlişkisi” , Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C: 20, No: 2: ss:150-63.

Tayyar, A.E. (2020). “ Hukuk ve İktisat Yaklaşımında Bir İktisatçı: Ronald H. Coase” Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 27, No:2: ss: 199-217.

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 01.03.2021).

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı (2020), 2020 Yılı Aralık Ayı Dış Ticaret, Ticaret, Esnaf ve Kooperatif Verileri. <https://ticaret.gov.tr/haberler/2020-yili-aralik-ayi-dis-ticaret-ticaret-esnaf-ve-kooperatif-verileri>.(Erişim Tarihi 26.04.2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (2020), Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, IV. Çeyrek: Ekim - Aralık, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=D%C3%B6nemsel-Gayrisafi-Yurt-%>. (Erişim Tarihi 26.04.2021).

Türkbağ, A. Ü. (2003). Hukuk ve Ekonomi Anlayışı ya da Hukukun Ekonomik Analizi. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi, 8, 58-67.

United Nations (2020), World Statistics Pocketbook 2020 edition. <https://unstats.un.org/unsd/publications/pocketbook/files/world-stats-pocketbook-2020.pdf> (Erişim Tarihi 26.03.2021).

Uysal, C. (2017), “ Ceza Hukukunda Suçsuzluk Karinesi Üzerine Bir İnceleme Ve Lekelenmeme Hakkı”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.